

között — új óra beiktatása és túlterhelés nélkül — megvalósítható a helytörténeli anyag nyújtása.

Módszert és tanítási alakot tekintve, újat nem mondhatok, mivel a helytörténet csak egy kiemelt része: élénkítő eszköze a történelemtanításnak és nevelésnek. Főleg a kérdve-kifejtés, közös megbeszélés, eszmecsere, önálló tanulói előadás, probléma felvetés áll itt is az előtérben, de a tárgy természeté szerint a közlő tanalak is előfordulhat. Ez utóbbira különösen a múlt megbecsülésénél, az ősök tiszteletének ápolásánál: a kegyeletérzés meggyökereztetésénél lesz szükség, amikor a tanár és tanítvány közös lelki átélése a szülőföldet s annak régi alakjait öleli körül.

A szemléltetésre, szemelvényekre, irodalmi anyagra és forrásmunkákra a felsorolt művek biztos útmutatást adnak, ezért ezekre külön nem terjeszkedem ki.

Záradékol még egy rövid megjegyzést kell tennem. Amint az előzményekből nyilvánvaló is, e kis összefoglaló s inkább gyűjtő, mint önálló természetű dolgozat a szülőföldismertetést és helytörténetet nem a szaktudomány gyönyörű, de magas hűvösségében, nem is annak igényes díszruhájában kívánta szolgálni, hanem szerényen: az iskolai megvalósíthatás és a polgári hasznosság célkitűzésein keresztül csak az állandóan fejlődő és haladó iskolai élet lendítőkerekének a szerepére szeretne vállalkozni. Ha a lendítés sikerült és a kerék forog: egy csudálatos helyi színnel ismét gazdagabbak lettek iskoláink.

Csapó István.

A szolidarizmusra való nevelés

1.) A polgári fiúiskolát alkotói a magyar nemzet azon széles rétegének szánták, amelynek közoktatásunkkal szemben emelt igényeit az elemi iskola a maga továbbképző kiegészítéseivel együtt sem elégíti ki, a felsőbb oktatásra előkészítő tanintézetek viszont túlszárnyalják. Azoknak van hivatva általános műveltséget és *gyakorlati irányú* képzést nyújtani, akik a művelt középosztály soraiba fognak lépni, anélkül, hogy tudományos főiskolákon fejeznék be tanulmányaikat. Ebből következik, hogy a polgári fiúiskola mellőzi mindazokat a tanulmányokat, melyeket a tudományos továbbképzés tartalmi vagy alaki előkészítése kedvéért vesznek fel a középiskolák. Másfelől azonban a közéleti műveltséget alkotó ismeretek körét rövidebb idő alatt, de mégis ugyanoly teljességben igyekszik felölelni. Mivel pedig *növendékeinek egyrészét egyenesen az életbe bocsájtja ki,*

a gyakorlatiasságnak ebből eredő követelményeire már ezért is fokozottabb mértékben tekintettel kell lennie.¹

A polgári fiúiskola már a kezdettől kezdve az élet iskolájának készült és az 1918-ban kiadott Új tanterv és annak az 1927-ben megjelent Utasításai ezt a jellegét külön kiemelik és kifejezetten támasztják alá.

Az »élet iskolájának« azonban nemcsak a mindennapi élet küzdelmeihez szükséges ismeretanyagot kell növendékei részére biztosítani, hanem nevelnie is kell azokat. »A tanterv és utasítások hangoztatta gyakorlatiasságnak a nemzetnevelés nagy feladatához kell simulnia.« Vagyis »végeredményben a polgári iskolának is az a rendeltetése, hogy tanítványait a nemzet értékes tagjaivá, jó állampolgárokká nevelje. Az az ember ilyen, aki alárendelni tudja magát a közösség (nemzet, állam) érdekeinek, de megítélni is tudja, hogy mi az az érdek, melyet szolgálni fog. Olyan emberekre van szükségünk, kikben fejlett a nemzeti (állampolgári) tudatosság s a nemzet közös munkájában való részvételre a készség és képesség.« Az iskolában tehát »nemcsak az ismeretek nyújtása, de vallásos, erkölcsi és esztétikai nevelés is folyik.«

2.) A polgári fiúiskolának is be kell illeszkednie tehát a nemzetnevelés nagy munkájába. A nemzetnevelés főfeladata pedig csak az lehet, hogy a nemzeti öntudat kifejlesztésével és a nemzeti hibák kiküszöbölésével a jelenlegi és leendő nemzettagokat képessé tegye arra, hogy azok egyénenként is, de kollektíven is képesek legyenek az önálló nemzeti lét fenntartására irányuló törekvésekbe való bekapcsolódásra. *A legnagyobb nemzeti hiba, amellyel számolnunk kell, kétségtelenül népünk túlzott individualizmusa, és ebből folyólag az összetartás, a szolidaritás hiánya.*

Ennek az igazolására az alanti jellemző esetet hozom fel:

Oroszországban volt hadifoglyok mesélték, hogy az orosz állomásokon különféle, főleg élelmiszereket áruló piaci árúsoknál kellett beszerezni az élelmet a vasuton szállított hadifoglyoknak. Az egyik ilyen vonaton az egymás mellett lévő két vagon egyikében németek, másikában magyarok voltak. A környezet teljesen ellenséges érzelmű, tehát szükség lett volna az egymás közötti összefogásra. Az egyes állomásokon a németek vagonjából egy-két ember szállt le és ezek vásárolták meg az egész vagon szükségletét, a nagybani és az egységes vásárlással lényegesen olcsóbb árakat érve el. A magyarok vagonjából az egész társaság egy eszeveszett rohanással vette körül az árúsokat, akik a nagy keresletet kihasználva, a rendesnél jóval magasabb áron elégitették ki a magyarok szükségletét. Az eredmény:

---

¹ A VKM. 1927. évi 1434. eln. sz. rendeletével kiadott »Utasítások« a polgári fiúiskolák számára. Bevezető rész.

a németek és a magyarok bevásárlási költségei között többszáz százalékos differencia.

3.) Az kétségtelen, hogy a népek mai küzdelmes óráiban csak az a nemzet állhatja meg a maga helyét, amelyiknek a tagjai nem tekintenek úgyszólván semmi egyéni célt, csak az összesség, a kollektívum érdekeit, amelyeknek a tagjai egymással szolidárisak. A ma divatos különféle izmusok közül a szolidarizmus, a szolidaritás gondolata az, amely — bár képes a nemzetek jövőjét fenyegető akadályokkal megküzdeni, — szélsőségekben azonban nem robban ki, hiszen az alapja az egymás megértése, az egymás támogatása, az egymás iránt való szeretet. A magyar ethnosz legszélesebb rétegeiben meg van ugyan a haza és a fajszeretet, de ennek az intenzitása, amint a fenti példából is látható és lépten nyomon tapasztalható, korántsem olyan erős, hogy a nép legszélesebb rétegeit képessé tegye a szolidaritásra, az összefogásra.

4.) Az élet iskolájának, ha komoly és gyakorlati eredményeket kíván elérni a nemzetnevelés terén, a legnagyobb súlyt a szolidaritás érzésének a kifejlesztésére kell fordítania. Mintegy át kell alakítania a hatásköre alá tartozó jövőző nemzettek lelket és egész habitusát, hogy azok levetkőzve az annyit emlegetett »turáni átok«-nak, a széthúzásnak a szellemét, képesek legyenek a társadalmat és az államok igazi erejét képező egybefogás tudatos megvalósítására. Ebből folyólag a polgári iskolák szolidarizmusra való nevelésének nemcsak a szolidaritás szükségességét kell minél kézzelfoghatóbban bebizonyítani és mintegy beleszuggernia növendékeinek lelkébe, hanem ki kell fejlesztenie azokban a szolidaritás gondolatának technikai megvalósítására irányuló készséget és hajlamot. Hiszen népünknek is meg lehet magyarázni, hogy az összefogásban, a szolidaritásban milyen erő rejlik, de a megmagyarázásból fakadó megértés és a megértett gondolat gyakorlati megvalósítása között olyan távolságok vannak, amelyet a felnőttekkel való foglalkozás semmiképpen sem tud áthidalni.

Iskolánkívüli népművelési előadásaim során, amelyeket az ország minden egyes jellemző adottságokkal bíró területén (a Dunántúlon éppúgy, mint az Alföldön) volt szerencsém tartani, úgyszólván minden egyes alkalommal tapasztaltam azt, hogy népünket rá lehet vezetni arra, hogy saját erőinek összefogása nélkül jelenlegi szomorú helyzetéből kikászolódni nem tud. Belátták ezt mindannyian, de . . . És ez a de sajnos azt jelenti, hogy népünk minden egyes tagja valami atavisztikus ösztönök miatt megvalósíthatatlannak tartja, mert hiába minden: a nép nem fog össze, vagy ha összefog is, az az összefogás csak szalmaláng.

Ezt a felfogást gyökeresen kiirtani csak az iskolákban folyó komoly és céltudatos munkával lehet. Igen nagy szerep vár ebben a munkában a polgári iskolákra, amelyeknek végzett növendékei az életben elhelyezkedve többé-kevésbé olyan pozíciót fog-

nak betölteni, ahol a környezetükre, vagy legalább is annak egyes tagjaira hatást tudnak gyakorolni. Befejezett és általános tudásuk szinte predesztinálja őket arra a munkára, hogy kisebb közületek és csoportok vezetésében éljenek és tevékeny részt vegyenek ki, ha másképpen nem is, de azzal mindenesetre, hogy a legszélesebb tömegek hivatott vezetőinek, a nép között élő intelligenciának segítői és támaszai legyenek a közérdekű feladatok megvalósításában. Mintegy elterjesztői és megvalósítói a vezető rétegek gondolatainak. Ez természetes is, népünk teljes egészében soha nem tudja levietközni a nála teljesen indokolt bizalmatlanságot az »úr«-ral szemben s ebből folyólag inkább hisz azoknak az elemeknek, akik bár a polgári iskola magasabb műveltségével felruházva, de egyébként teljesen az ő környezetében, az ő szokásai szerint élnek. Ennek a véleménye sokkal többet számít előtte minden más véleménynél, mert egyrészt maga közé valónak tartja, másrészt pedig elismeri a magasabb tudását. Következésképpen hisz is neki, minden hátsó gondolat nélkül, ami az u.n. nadrágos emberrel szemben mindig fennáll.

Következésképpen a polgári iskolában a szolidaritás olyan érzését kell felkelteni a növendékekben, hogy ez az érzés elegendő legyen nemcsak arra, hogy a növendékekben mindig bent legyen, hanem a szolidaritás továbbfejlesztésének és elterjesztésének, propagálásának a tudata is bent legyen a polgári iskola volt növendékeiben még akkor is, amikor már a nevelésüknek gyakorlati eredményekben kell felnőtt korukban megnyilatkozni.

5.) A teljesen gyakorlati jellegű módszerekkel dolgozó »élet iskolájának« természetesen a kívánt nemzetnevelési célt megvalósító eszközeiben is olyan válogatást kell eszközölnie, amely képessé teszi arra, hogy a kívánt eredményt a lehető legracionálisabb megoldásokkal, gazdaságosan és eredményesen érje el. A gazdaságosságot és eredményességet ebben az esetben nem az anyagiak szempontjából nézem elsősorban, hanem az iskola által erre a célra fordított szellemi munkának gazdaságos és eredményes felhasználására gondolok.

Nem merülhet ki tehát ez a módszer abban, hogy a tanterv és az utasítások ezirányú gondolatait csak az egyes tárgyak keretein belül csupán csak a szó eszközeivel, az előszóval való meggyőzéssel, tehát csak a gyermek auditív, esetleg a vizuális érzékeire való hatással valósítom csak meg, hiszen a »cselekvés iskolájának« a gyermek összes érzékszerveire kell hatnia, hogy a különböző benyomások közül, ha az egyik nem, akkor a másik, ha nem is feltétlenül, de nagyobb valószínűséggel megmaradjon a gyermek lelkivilágában.

Amint tehát az egyes tantárgyaknál nagy szerepe van a szemléltetésnek és a tanuló egyéni megfigyeléseinek, ugyanígy az egyes tantárgyak keretein belül beilleszkedő szolidarizmusra való nevelésnek is fel kell használnia mindazokat a lehetősége-

ket, amelyeket a szemléltető módszer és annak egyik gyakorlati megnyilvánulása a tanuló egyéni megfigyelése és következtetése, önálló gondolkodása nyújt.

Az egyes tárgyköröknél való állandó megmaradás és az egyes tárgyköröknek logikus végigvezetése viszont nélkülözhetetlen a szolidarizmusra való nevelésben, mert hiszen erős és a propagatív tevékenységre is ösztönző tudatot csak így teremthetünk a növendékek lelkében. Ezt a logikusan keresztülvezethető tárgykört pedig csak a szolidarizmusnak egy, a tanulók körében, saját maguk által történő megvalósítása nyújthatja. Vagyis a tanulók között akármilyen formában egy olyan intézményt kell létrehívni, amely szinte sugározza magából a szolidáris tudatot, amelynek a tanulók körében való megvalósulása lassan, szinte észrevétlenül teszi bennük tudatossá és nélkülözhetetlenné a szolidarizmus szükségességét.

6.) Ilyen, a szolidarizmust meggyökeresítő intézmény gyanánt légcélszerűbbnek mutatkoznak az *osztályszövetkezetek*.

Már a magyar mezőgazdasági szociálpolitika tudományos megteremtője dr. Czettler Jenő hangsúlyozta az »iskolaszövetkezetek«² fontosságát és jelentőségét.

Az »iskolaszövetkezetek« azonban az iskola összes tanulóival dolgoznak. Következésképpen, a nagyobb tömegek révén, az egyéni közreműködés, ami ezeknek a legnagyobb pedagógiai értékét teszi, elhalványul és kisebb keretek közé szorul. Ezenkívül az egyes osztályok között lévő korkülönbség, ha nem is nagy mértékben, de növeli az »iskolaszövetkezet« tagállományának a heterogenitását, amelynek az áthidalása nem lehetetlen ugyan, de főlöszleges munkát ró mind a szövetkezet működését vezető és irányító pedagógusra, mind pedig magukra a tanulókra.

Ezzel szemben az egyes osztályok taglétszáma kisebb, az egyes tanulók egyéni közreműködése jobban kidomborodik, az osztály a koregyezés következtében homogénebb felfogású, amely körülmények nyomatékosan emelik ki az osztályszövetkezetek nagyobb pedagógia jelentőségét az iskolaszövetkezeteknél. Természetesen az osztályszövetkezeteknek az iskola keretein belül való kooperációja és együttműködése kívánatos és indokolt, akár egy iskolaszövetkezet keretében, annál is inkább, mert hiszen ez a magasabb korporáció és benne az alacsonyabbaknak és az egyes osztályszövetkezeti tagoknak az összeműködése már több társadalmi és állami jelenség megmagyarázására és szemléltetésére — ezúttal a leggyakorlatibb és a legközvetlenebb szemléltetésre — nyújt módot és lehetőséget. Hogy mást ne említsék, magának a szövetkezeti organizációnak a megismer-tetésén felül a hitelszervezet, az állampolgárok mind kisebb

² Czettler: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika 876. old.

és kisebb körére tagosuló közigazgatás, (község, járás, vármegye, állam) az iskolaszövetkezeti az egyes osztályszövetkezetek által küldött kiküldöttek, képviselők, a választás, országgyűlés stb. gyakorlati szemléltetésére és tudatos megjelenítésére alkalmasak.

Az osztályszövetkezetek a működési körükbe vonhatják mindazokat a tanszer beszerzéseket, amelyeket a tanulók eddig egyénileg végeztek el, egyrészt pedig az iskolától kapott segélyképpen s ezenfelül foglalkozhatnak a tanulók takarékoságra való nevelésével is apró takarékbetétek gyűjtése útján.

7.) Az osztályszövetkezetek legfontosabb tevékenysége feltétlenül a tanszerek, sőt esetleg a tankönyvek kollektív beszerzése lenne. A jelenlegi helyzet az, hogy a tanszereket és a tankönyveket az egyes tanulók, illetve szüleik szerzik be vagy az iskola megszabott minőségben és kiállításban, vagy pedig egyéni tetszésükre bízva. A szegénysorsú tanulók pedig vagy az iskolától, vagy pedig a kebelbeli Segítő Egyesülettől részesülnek tankönyv és tanszer segítségben. A legtöbbször teljesen ingyen, ami szociális szempontokból indokoltnak látszik ugyan, de pedagógiai, különösképpen nemzetnevelési szempontokból teljesen indokolatlan, mert a szociális segítség ürügye alatt éppen a szemléltető és teljesen gyakorlati módszerrel nevelik rá a tanulót és társadalmi szempontokból ugyancsak nevelésre szoruló szülőjét arra, hogy mindent egy magasabb közületől várjon, mintegy eltartassa magát. Ennek a káros következményeit nem kell külön illusztrálnom, bár számos esetet tudok, amikor nemcsak a szülők, de maguk a tanulók is követelték az iskolától azt, hogy őket ne csak könyvvel és tanszerrel, hanem ruhával és cipővel is az iskola lássa el. A nagy tömegek elproletárializálódásának egy igen szomorú tünete ez, amelynek a kialakításában sajnos igen nagy része van az iskolák ellenszolgáltatás nélküli szociális segélynyújtásának is. A szociális segítség helytelen alkalmazása következtében fog majd előállni hosszú évek múltával a kenyeret és játékokat követelő tömeg és nekünk nincsenek tengerentúli gyarmataink, mint a régi Rómának, hogy a »panem et circenses« követelését ki tudjuk elégíteni és mi nem engedhetjük meg magunknak a magyarság legszélesebb tömegeinek kikapcsolását a konstruktív nemzeti munkából, mert azt kétségbe sem lehet vonni, hogy a régi, római értelmezésben vett proletáriátus nemzeti munkára képtelen. A félreértések elkerülése végett ismételen leszögezem, hogy a proletáriátus alatt nem a két keze munkájából élő tőkészegény osztályt értem, amint a régi római proletáriátus sem volt az. Ugyisint azt sem állítom, hogy az iskolák szüntessenek be minden szociális segélyezést, mert az szükségtelen. Az iskola szociális munkáját igen nagyjelentőségűnek tartom, de egyben nemzetnevelési szempontból kívánatos az ingyenes, ellenszolgáltatás nélküli se-

segélyezésnek azonnali beszüntetése. Az ellenszolgáltatás lehet akármi, a legcélszerűbb a munkás közreműködés az osztályszövetkezet tevékenységében. Mert az iskolának szociális gondolkodású, a munka értékét ismerő és megbecsülő egyéneket kell nevelnie, nem pedig szemérmetlen koldustömeget.

A kollektív beszerzés lebonyolítását magát úgy gondolom, hogy az egyes osztályokban az osztályszövetkezetet vezető tanárok a tanulókkal együtt az év elején kiszámítják az osztálytanszerszükségletét s kiszámítják azt is, hogy az osztályszövetkezeti rendszer szerint mennyibe kerülne. Az egyes osztályok így megállapított szükségletét az iskolaszövetkezetet vezető tanárok közreműködésével az osztályszövetkezetek delegáltjai összegeznék. Az így megállapított szükségletre a később kifejtendő aggályok elosztatása végett az iskola versenytárgyalást hirdetne a város, illetve község tanszerrel is foglalkozó kereskedői között — zárt vagy nyílt versenytárgyalást, ez a helyi körülményektől függ — és az egész szükségletet havonként hívnák le, illetve szállíthatnák le a kereskedőkkel. A szegény tanulók segélyezésére szánt összeget az iskola igazgatósága, vagy a Segítő Egyesület adná továbbra is át az iskolaszövetkezetnek és ez irányú szükségletet a többivel együtt szereznék be. A tanulók által is elkészíthető jegyzetfüzetek stb. előállításához szükséges nyersanyagból maguk a tanulók készítenék el vagy otthon, vagy a kézimunka órákon a szükséges füzeteket.

A szociális segítségben részesülő tanulók ellenszolgáltatása viszont az lenne, hogy az osztályszövetkezet és az iskolaszövetkezet vezetőségének a segítségére lennének. Elsősorban a tanszerek beszerzésénél, raktári kezelésénél valamint szétosztásánál szükséges fizikai munkában és esetleg az ezzel járó irodai teendők egy részében. Természetesen ügyelni kellene arra, hogy ezek vezető munkát csak abban az esetben végezzenek, ha az osztály bizalma őket vezető pozícióba emeli.

A havonkénti lehívásra azért van szükség, hogy a tanszer szükségletéről elsősorban gondoskodni hivatott szülőknek az egész évi tanszernek egy összegben való beszerzése ne okozzon nagyobb megterhelést, hanem azt havi részletekben is fizethessék, esetleg esetenként. Amikor is az osztályszövetkezet összegyűjti az esedékes vagy tetszőleges befizetéseket és azt a havi lehívások időpontjában az iskolaszövetkezet rendelkezésére bocsátja.

6.) Az osztályszövetkezet másik működési köre a gyermekek takarékosagra és a tőkeképzés fontosságára való nevelése lenne. Az egyes tanulók vagy havonként megállapított betétösszegeket, vagy esetenkénti összegeket fizetnék be, amely összegek vagy valamelyik takarékpénztárban, esetleg szövetkezetben gyümölcsözőnének, vagy pedig arra a célra szolgálnának, hogy a havi lehívásoknál a befizetések elmaradása miatti külön-

bözetet kiegészítenék. Az év végén a betétesek befizetett tőkájüket és egészen minimális kamatot kapnának vissza. A gyümölcsöző kihelyezés esetén a kamat költségeit a pénzintézettől nyert kamat fedezné, a másik variációban pedig a kollektív beszerzésből eredő különbözet egyrésze fordítatna erre a célra.

Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy ez a módszer milyen nyomokat hagyna a kis betétesek lelkében, különösen akkor, ha minimálisan is bár, de kamattérítésben részesülnek.

9.) De a fentiekén kívül megoldanák az osztályszövetkezetek az önkormányzatra és a gazdasági szolidarizmusra való nevelés kérdését. Az osztályszövetkezeti adminisztráció, az osztályszövetkezetek vezetőségének és az iskolaszövetkezet választmányi tagjainak az egyes osztályokban való megválasztása, az ellenőrző közgyűlés stb. mind-mind olyan momentum maradna a gyermek lelkében, amelyeknek a szemléltető erejét a pedagógus az adottságokra tekintő munkájában kihasználva tudatosan állíthatja be nemzetnevelő munkájába. Ugyszólván alig van olyan tantárgya a polgári iskolának, amelynek a keretein belül az osztályszövetkezet ne lehetne az egyik legfontosabb szemléltető eszköz. S tekintve a tárgykör azonosságát és az osztályszövetkezeti élet kiépítésének a pedagógiai lehetőségeit, állandóan szint és elevenséget, de amellet egy céltudatosan kiépített logikai rendszert lehetne a nevelő munkába bevinni.

Azok a tanulók, akik az osztályszövetkezetek adminisztratív munkájában, annak vezetésében résztvettek, egészen bizonyos, hogy a társadalomban is meg fogják állani a helyüket és nem állanak majd problémák előtt, ha egy kisebb-nagyobb társadalmi csoportosulás élére kerülnek. Mert elnyerik a vezetésre és a kollektív munkára való készséget, az mintegy a vérükké fog válni.

10.) Kétségtelen dolog, hogy az osztályszövetkezetek gondolatával szemben aggályok támaszthatók. Ezek az aggályok első sorban társadalmiak, másodsorban gazdaságiak és pedagógiaiak.

Azok, akik a múlt század liberális gondolkodását még mindig nem vetkőzték le, feltétlenül aggályosnak tartják azt, hogy az osztályszövetkezetek a kollektivitás érzését erősen fejlesztik s következőképpen alkalmasak az egyes egyéniségek kifejlesztésének az előmozdítására. Ez az ellenvetés liberális szempontból érthető és igaz. De ez még nem elégséges az osztályszövetkezeti gondolat elvetéséhez. Mert az kétségtelen, hogy a társadalom a kollektivitás felé halad. Még pedig oly erővel, hogy azt feltartóztatni nem lehet, legföljebb csak arról lehet szó, hogy megvalósulása során olyan irányt adjunk a fejlődés vonalának, hogy az a számunkra egyedül tekintetbe jövő magyarság szempontjából megfeleljen. Erre pedig az osztályszövetkezetek útján is történő nemzetnevelés alkalmas. Az egyéniségek letörését vi-

szont az osztályszövetkezetek működésében nem lehet látni, sőt az önkormányzatra való nevelés, a közösség által ellenőrzött vezetés azt fogja eredményezni, hogy az egyes egyéniségek erősebben fognak kifejlődni, de ennek dacára bennük lesz a szolidarizmus tudata és érzése.

Ugyancsak társadalmi szempontból lehet aggályosnak tartani azt, hogy az egyes osztályok társadalmilag heterogén elemekből állanak s így az egyes önkormányzati cselekmények alkalmat adnak az esetleges társadalmi ellentétek kihangsúlyozására. Ez szintén igaz, de ezek a társadalmi ellentétek az osztályszövetkezetek nélkül is fennállanak, míg az iskolának az egyik célja az, hogy ezeket letompítsa. Erre a letompításra pedig alkalmasabb tényezőt el sem lehet képzelni, mint az összes tanulók kollektív munkáján alapuló osztályszövetkezetet.

A gazdasági ellenvetés pedig elsősorban az, hogy az osztályszövetkezetek megvalósítása a tanszerkereskedelem érdekével ellenkezik. Ezt egyáltalában nem vonom kétségbe, bár a nehézségek itt is eliminálhatók. Felvethetném ugyan azt a kérdést is, hogy a tanszerkereskedelem érdekei a fontosabbak-e, vagy a nemzetnevelési célok megvalósítása? Abban az esetben, ha az összes tanszerkereskedőkre kiterjedő versenytárgyalás alapján szerzi be az iskolaszövetkezet az összes szükségletet, akkor a tanszerkereskedelemnek szava sem lehet a kérdésben, mert a gazdasági szabadság elve a versenytárgyalással biztosítva van. De be lehet vezetni azt a szisztémát is, hogy a szükségletet több tanszerkereskedőtől szerzi be az iskolaszövetkezet, de nagyban. Ez nem veszélyezteti a tanszerkereskedők érdekeit sem, mert hiszen ugyanazt a tanszermennyiséget kell ezután is szállítaniok, csak kevesebb munkával és kisebb rezszel, aminek következményeképpen a nagybani áraknál szükséges kedvezményeket megadhatják, sőt még jobban is járnak, mert egy megállapított nagy szükséglettel ők is jobban tudnak kalkulálni, mint a jelenlegi többé-kevésbé a véletlenre bízott beszerzéssel és kalkulációval.

A másik gazdasági ellenvetés a szülők megterhelése. Ezzel már föntebb számoltam, amikor kifejtettem, hogy a szülők egy összegbeni megterhelésének elkerülése miatt kell a havi lehívás rendszerét bevezetni. Így a szülők megterhelés nélkül fogják élvezni a nagybani beszerzés előnyeit.

A pedagógiai aggály viszont az, hogy az osztályszövetkezetek adminisztrációja megterheli az ezt vezető tanárokat s terheléssel jár a tanulókra is.

Ez az aggály is indokolt, de ha tekintetbe vesszük, hogy az osztályszövetkezetek szemléltető ereje viszont más vonalon nyújt könnyebbséget és tekintetbe vesszük azt, hogy az osztályszövetkezettel kapcsolatos teendők a polgári iskola majdnem minden egyes tantárgyában adnak közreműködési és szemléltető lehetőséget, akkor ezt az aggályt is ki kell kapcsolnunk, illetve az el-

oszlatható. Fentebb már említettük, hogy azoknak a füzeteknek az elkészítése, amelyet a tanulók is el tudnak végezni, történhetik a kézimunka órán. A szükséglet összeszámolása igen gyakorlati példa a számtan tanításban. Az adminisztrációs kérdések egy része is elintézhető ugyanott. A választás megoldható részint az önkormányzattal kapcsolatos olvasmányok (pl. szövetkezetek stb.) tárgyalásánál, a IV. osztályban pedig a közgazdasági és jogi ismeretek keretében. Ugyyszólván az egész működés egybekapcsolható a polgári iskola tantervével és a munkaiskolai módszert tekintve, minden tanítás közben végezhető el. De az önképzőkör működése is felhasználható erre a célra, tehát a külön időt jelentő tevékenység úgyszólván a minimumra csökkenthető le.

11.) Mindezek a nehézségek eltörpülnek azonban az osztályszövetkezetek megvalósításával járó várható eredmények mellett. Amikor is a legkitűnőbb szemléltetés áll rendelkezésre nemcsak a nemzetnevelési célokra, hanem a fentiekből folyólag úgyszólván minden egyes tárgynál. Amikor megoldást nyerhet a szociális segítség nyújtása a kollektív beszerzés előnyeiből folyólag sokkal nagyobb méretekben a jelenleginél, de ellenszolgáltatással és a proletárrá való nevelés veszélyei nélkül. Amikor a későbbi iskolán kívüli munkára öntudatos segítők nevelhetők ki és megkönnyíthetjük a józan önkormányzatra való nevelést. És végül egy újabb lépéssel haladunk a nemzetnevelési célokra beállított gyakorlati életre nevelő munkaiskolai gondolat megvalósításához.

Dr. Kiss István.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

Földrajz

Gyermekek munkája a homokban

Két tanítás.

Bevezetés.

A legelső és legfontosabb földrajzi szemléletet a természet szolgáltatja. A természetszemlélet értéke nemcsak a közvetlenségben, de abban is kifejezésre jut, hogy méretekben, alakban és az eleven élet nagy szintézisében a valóságot adja; a megfigyelést élménnyé teszi. Az élmény nem lehet mentes a megfigyelő lélek szubjektív felfogásától, ezért a benyomások talán nem a tökéletes valóságot adják át az értelemnek, mert a gyermek élénk fantáziája erősen hajlamos a valóságon túli elképzelésre, a látott kép színezésére és meseszerű átalakítására. Ez a szellemi játék

